

Zaujímavý lastúrník našich vôd

Norbert Fuchsberger

Jedným z našich menej známych lastúrníkov je túlavce mnohotvarý — *Dreissena polymorpha* (Pallas), známy i pod menom „slavička“. Značne totiž pripomína morské slávky, ktorých tmavé korýtka, prirastené byssusovými vláknami na pobrežné útesy prímorských letovísk, sú pravdepodobne u nás oveľa známejšie ako naše túlavce. Túlavce je našim jediným lastúrníkom, ktorý má byssusovú žľazu. Produktom tejto žľazy — byssusovými vláknami — sú túlavce pripevnené v celých strapcoch na ponorené konáre, kamene i na lastúry iných mäkkýšov. Túlavce k nám prenikli Dunajom,

zrejme prostredníctvom lodí. Okrem toho sa môžu túlavce zavliecť s nákladom i suchou cestou, lebo v pevne uzavretých korýtkach vydržia dlho bez vody. Túlavce sa u nás vyskytujú najmä v dunajských ramenách a derivačných kanáloch Žitného ostrova, no prenikli i do jazier medzidunových preliačín na Záhorí. V klude majú mierne rozchlípené asi 4 cm dlhé okrovožlté korýtka zdobené priečnymi hnedými pruhmi. Vzniknutou medzerou vysunú dva otvory, zvané sifóny. Pomocou týchto sifónov filtrujú vodu a takto získavajú potravu. Z času na čas, najmä v mútnej vode, vystreknú

zo sifóna „zátku“ ktorá postupne upcháva sifón. Túlavce sú veľmi účinné živé vodné filtre. V menších jazierkach, v ktorých sa túlavce masovo vyskytujú, je voda krištáľovo čistá ako v horskej bystrine. Túlavce sa rozmnožujú zaujímavým spôsobom. Spermie i vajčička vystrekujú do voľnej vody a až tu dochádza k oplodneniu. Z oplodnených vajčičok sa liahnu tzv. veligerove larvy, ktoré sa asi týždeň voľne pohybujú vo vode. Potom sa larvy na vhodnom mieste usadia a premenia sa na malé túlavce, prichytené k podkladu zväzkom byssusových vláken.

K rozšírení a súčasnému stavu slávičky v Československu

Jak vyplýva z popisu i vyobrazení N. Fuchsbergera, je slávička mnohotvárná medzi našimi mlži zcela mimořádným zjevem co do tvaru lastur, způsobu života, rozmnožování i historie rozšíření. Tyto vlastnosti spolu s její invazí do střední a západní Evropy v dvacátých letech minulého století jí zajistily významné místo v hydrobiologické i malakologické literatuře. Zde se zaměříme na otázku jejího šíření na naše území a zejména na současnou perspektivu, která není právě růžová.

Slávička a její příbuzenstvo patří k významným mladotřetihorním prvkům pontokaspické fauny, které byly zatlačeny k jihu a jihovýchodu ochlazením podnebí v pleistocenních glaciálech, ovšem opět se šířily na sever a západ v některých, zvláště starších meziledových dobách. Slávička však opět musela ustoupit do pontické a zejména kaspické oblasti, kde žila až do nedávné doby, tj. než začala její velká invaze na západ. Ta je velmi mladého data a nepochybně jí podpořily lidské zásahy, především lodní doprava a budování průplavů. V r. 1824 se již objevuje v londýnských docích, v Kurské a

Viselské zátocy na Baltu, později pak v dolním Rýnu a Labi i v některých ruských řekách. R. 1861 se uvádí z hradebních příkopů Kodaně, 1870 je ve Vídni. Postupně se šíří v nížinách Německa a Francie, po r. 1900 se objevuje v dánských jezerech. V Blatenském jezeře se našla r. 1933 a již o rok později zde žije v miliónových populacích. Šíření dále pokračuje, jak ukazují údaje o výskytu v alpských a předalpských jezerech: 1963 — Ženevské j., 1966 — Bodamské j., 1969 — Curyšské j., 1970 — Neziderské j. a konečně 1975 i rakouské Attersee. Proto není divu, že si slávička vysloužila německé označení Wandermuschel.

Na naše území pronikla slávička dvěma směry. Již koncem minulého století se objevila v Labi pod Ústím a dostala se tak do známé Uličné knihy o českých měkkýších. Později touto cestou dosáhla Litoměřic, jak uvádí H. Ankert (1930). Pravděpodobně o něco dříve se objevila i v našem Podunají, a to jak v samotném Dunaji, tak v dolní Moravě. Dnes ovšem patří u nás slávička již k poměrně vzácným druhům, což souvisí jednak se stoupajícím znečištěním našich

řek, jednak ale i s tím, že většina našich vod jí vzhledem k nízkému obsahu minerálních solí neposkytuje příliš vhodné podmínky k životu. Vlivem znečištění vody vymizela z českého Labe a z Moravy a ve slovenském Podunají se udržuje, popřípadě i šíří jen tam, kde je voda dostatečně čistá. Zde je s to osazovat i další stanoviště, jak dokazuje právě Fuchsbergerův nález na Záhoří nebo její výskyt v druhotných jezerech v bývalých seneckých šterkovnách u Bratislavy. Jinak ovšem i zde může stoupající znečištění slávičku ohrozit.

Vzhledem k zvláštnímu tvaru lastur a přisedlému způsobu života pozná slávičku snadno i neodborník, takže jde o druh, jehož šíření i mizení může snadno sledovat velmi široký okruh pozorovatelů. Bylo by proto třeba, aby všichni, kdo se zajímají o přírodu našich vod, třeba jen během své rekreace, sledovali výskyt slávičky a zejména upozornili autora, kdyby se náhle objevila na některých nových, pro ni výhledově vhodných stanovištích, jako je třeba Zemplínská Šíravá nebo některé jiné velké vodní nádrže.

Vojen Ložek

Upozorňujeme čtenáře, že na skladě jsou ještě desky Živa bez označení ročníku a menší počty desek pro ročníky 1969, 1971, 1974 a 1976.

Máte-li o některé z těchto desek zájem, zašlete laskavě obratem objednávku na adresu: Academia, nakladatelství ČSAV, Vodičkova 40, 112 29 Praha 1 (odbyt — Živa).